

NGUYỄN THỊ THẠCH

THIẾT KẾ BÀI GIẢNG
LỊCH SỬ

10

TẬP HAI

NHÀ XUẤT BẢN HÀ NỘI

Lời nói đầu

Từ năm học 2007 – 2008, Bộ Giáo dục và Đào tạo ban hành sách giáo khoa (SGK) Lịch sử 10 mới theo chương trình cải cách. Nhằm hỗ trợ cho việc dạy – học môn **Lịch sử 10** theo chương trình mới, chúng tôi cho ra mắt bạn đọc cuốn **Thiết kế bài giảng Lịch sử 10**, tập 1, 2. Sách giới thiệu cách thiết kế bài giảng Lịch sử 11 theo tinh thần đổi mới phương pháp dạy học nhằm phát huy tính tích cực nhận thức của học sinh (HS).

Về Nội dung : Sách bám sát nội dung sách giáo khoa Lịch sử 10 chương trình cải cách gồm 40 bài. Ngoài ra sách có mở rộng, bổ sung thêm một số nội dung liên quan đến bài học bằng nhiều hoạt động nhằm cung cấp thêm tư liệu để các thầy, cô giáo tham khảo vận dụng tùy theo đối tượng học sinh từng địa phương.

Về phương pháp dạy – học : Sách được triển khai theo hướng tích cực hóa hoạt động của học sinh, lấy cơ sở của mỗi hoạt động là những việc làm của học sinh dưới sự hướng dẫn, gợi mở của thầy, cô giáo. Sách cũng đưa ra nhiều hình thức hoạt động hấp dẫn, phù hợp với đặc điểm môn học, đảm bảo tính chân thực và khoa học giúp các em lĩnh hội kiến thức lịch sử một cách có chất lượng nhất, nhớ bài và thuộc bài ngay trên lớp. Đồng thời sách còn chỉ rõ hoạt động cụ thể của giáo viên và học sinh trong một tiến trình DẠY – HỌC, coi đây là hai hoạt động cùng nhau trong đó cả giáo viên (GV) và học sinh đều là chủ thể.

Chúng tôi hi vọng cuốn sách này sẽ là tài liệu tham khảo hữu ích cho các thầy, cô giáo dạy môn **Lịch sử 10** trong việc nâng cao hiệu quả bài giảng của mình và rất mong nhận được những ý kiến đóng góp của các thầy, cô giáo và bạn đọc gần xa để cuốn sách ngày càng hoàn thiện hơn.

TÁC GIẢ

Phần hai

LỊCH SỬ VIỆT NAM TỪ NGUỒN GỐC ĐẾN GIỮA THẾ KỈ XIX (tiếp theo)

Chương III

VIỆT NAM TỪ THẾ KỈ XVI ĐẾN THẾ KỈ XVIII

Bài 21

NHỮNG BIẾN ĐỔI CỦA NHÀ NƯỚC PHONG KIẾN TRONG CÁC THẾ KỈ XVI – XVIII

A. MỤC TIÊU BÀI HỌC

1. Kiến thức

- HS cần nắm được
 - + Sự khủng hoảng dẫn đến sự sụp đổ của nhà Lê làm cho các thế lực phong kiến nổi dậy hoành hành, nhân dân đói khổ.
 - + Trong hoàn cảnh đó, nhà Mạc ra đời và tồn tại hơn nửa thế kỉ, làm cho xã hội ổn định một thời gian.
 - + Chiến tranh phong kiến đã diễn ra ở nước ta từ thế kỉ XVI đến thế kỉ XVIII dẫn đến sự chia cắt đất nước → “Trịnh – Nguyễn phân tranh”.
 - + Tuy vậy, ở mỗi miền (Đàng Trong và Đàng Ngoài) đã có chính quyền riêng, nhưng chưa hình thành 2 quốc gia riêng biệt.

2. Tư tưởng

- Bồi dưỡng cho HS ý thức xây dựng và bảo vệ đất nước thống nhất.
- Bồi dưỡng cho các em tinh thần và ý thức cộng đồng dân tộc.

3. Kỹ năng

- Rèn luyện cho HS kĩ năng nhận định, phân tích, tổng hợp so sánh các sự kiện lịch sử.
- Rèn luyện kĩ năng sử dụng bản đồ.

B. THIẾT BỊ – TÀI LIỆU

- Bản đồ Việt Nam.
- Một số tranh ảnh và tư liệu về thời Lê – Trịnh và Đàng Trong, Đàng Ngoài.

C. TIẾN TRÌNH DẠY – HỌC

1. Ổn định lớp

2. Kiểm tra bài cũ

+ Em hãy trình bày tóm lược về sự phát triển giáo dục qua các thời Đinh, Tiền Lê, Lý, Trần, Hồ và Lê sơ.

+ Em hãy nêu những thành tựu văn học, nghệ thuật ở các thế kỉ XI – XV.

3. Giới thiệu bài mới

Đầu thế kỉ XVI, nhất là sau khi vua Lê Hiến Tông mất, xã hội phong kiến Đại Việt mất dần cảnh thịnh trị, kinh tế sa sút, nhân dân đói khổ, các thế lực phong kiến tranh giành quyền lực đã dẫn tới sự sụp đổ của triều Lê sơ, nhà Mạc lên thay thế nhà Lê sơ chưa được bao lâu thì xảy ra cuộc chiến tranh Nam – Bắc Triều và tiếp đó là chiến tranh Trịnh – Nguyễn, dẫn đến tình trạng đất nước bị chia cắt, hai chính quyền ở Đàng Trong và Đàng Ngoài hình thành và tồn tại cho đến cuối thế kỉ XVIII. Hôm nay chúng ta tìm hiểu những biến đổi của nhà nước phong kiến trong các thế kỉ XVI – XVIII.

4. Bài mới

<i>Hoạt động dạy</i>	<i>Hoạt động học</i>	<i>Mục tiêu cần đạt</i>
GV yêu cầu HS đọc SGK mục 1 và đặt câu hỏi – Em hãy trình bày sự sụp đổ của triều Lê sơ.	<i>Trả lời</i> + Đầu thế kỉ XV, triều Lê sơ bước vào giai đoạn suy sụp. – Sau khi vua Lê Hiến Tông chết, các vua kế tiếp là Lê Uy Mục và Lê Tương Dực không còn	1. Sự sụp đổ của triều Lê sơ. Nhà Mạc được thành lập <i>a) Sự sụp đổ của triều Lê sơ</i> + Sau khi vua Lê Hiến Tông chết, các vua kế tiếp là Lê Uy Mục và Lê

<p>quan tâm đến việc triều chính, chỉ lo ăn chơi sa đọa.</p> <p>– Quan lại, địa chủ nhân cơ hội đó hoành hành, sách nhiễu quần chúng, chấp chiếm ruộng đất của dân.</p> <p>– Nhân dân đói khổ đã nổi dậy đấu tranh ở nhiều nơi.</p> <p>– Các thế lực phong kiến nổi dậy tranh chấp quyền hành, trong các thế lực phong kiến nổi dậy, mạnh hơn cả là thế lực của Quốc công Thái phó Mạc Đăng Dung.</p> <p>– Sau khi dẹp yên các thế lực phong kiến đối lập và nhận thấy sự bất lực và suy sụp của nhà Lê, năm 1527 Mạc Đăng Dung bắt vua Lê nhường ngôi và lập nên nhà Mạc.</p>	<p>Tương Dực không lo việc triều chính, chỉ lo ăn chơi sa đọa.</p> <p>+ Địa chủ, quan lại cướp đoạt ruộng đất của dân.</p> <p>+ Nhân dân đói khổ, nổi dậy nhiều nơi.</p> <p>+ Các thế lực phong kiến tranh chấp quyền hành, trong các thế lực đó, nổi trội là thế lực của Mạc Đăng Dung.</p> <p>+ Sau khi dẹp yên các thế lực phong kiến đối lập, năm 1527 Mạc Đăng Dung bắt vua Lê nhường ngôi và lập nên nhà Mạc.</p>
--	---

GV minh họa thêm

– Năm 1504 vua Lê Hiến Tông chết, Lê Uy Mục lên thay (1505 – 1509) sao nhãng việc triều chính chỉ lo ăn chơi sa đọa, khi uống rượu say thì giết chết cả cung nữ, tính tình hung hãn đến nỗi một viên sứ thần Trung Quốc gọi y là “vua quý”.

– Năm 1509 Lê Uy Mục bị giết, Lê Tương Dực lên thay (1509 – 1516) lại càng sa đọa hơn. Sứ thần Trung Quốc đã nhận xét “nhà vua tính hiếu dâm như tướng lợn”, người đời gọi là – “vua lợn”.

Hỏi

– Nhà Mạc được thành lập như thế nào ?

Những chính sách thống trị của nhà Mạc ra sao ?

Trả lời

+ Mạc Đăng Dung lập ra nhà Mạc (1527).

+ Những năm đầu thống trị, nhà Mạc đã thực hiện

– Xây dựng chính quyền theo kiểu của nhà Lê sơ.

– Tổ chức thi cử để tuyển chọn quan lại.

– Cố gắng giải quyết vấn đề ruộng đất để ổn định xã hội.

– Về quân sự : Nhà Mạc xây dựng đạo quân thường trực mạnh để đối phó với mọi tình huống xảy ra, sau đó nhà Mạc suy thoái dần.

– Giữa lúc đó, nhà Mạc phải chịu sức ép từ 2 phía :

• Ở phía Nam, một số cựu thân nhà Lê tập hợp lực lượng chống đối.

• Ở phía Bắc, vua Minh cho quân tiến sát biên giới, phao tin sẽ đánh nước ta.

• Trong hoàn cảnh đó, nhà Mạc đã dâng sổ sách cho nhà Minh, chịu thân phục nhà Minh.

→ Triều đình nhà Mạc

b) Sự thành lập của nhà Mạc

+ Mạc Đăng Dung lập ra nhà Mạc (1527).

+ Về chính trị :

– Nhà Mạc xây dựng chính quyền theo kiểu của nhà Lê sơ.

– Thường xuyên tổ chức thi cử để tuyển chọn quan lại.

+ Kinh tế :

– Cố gắng giải quyết vấn đề ruộng đất.

+ Quân sự : xây dựng quân đội mạnh để bảo vệ quốc gia.

→ Nhà Mạc tìm mọi cách để ổn định tình hình.

+ Nhưng sau đó, nhà Mạc chịu sức ép từ 2 phía :

– Các cựu thân nhà Lê chống đối và quân Minh đe dọa xâm lược, nhà Mạc đã dâng sổ sách, chịu thân phục nhà Minh, khiến cho nhân dân mất lòng tin với nhà Mạc.

| không được lòng dân. |

GV minh họa thêm :

Mạc Đăng Dung người làng Cổ Trai (Nghị Dương, Hải Phòng), lúc nhỏ làm nghề đánh cá, nhờ có sức khỏe và võ giỏi mà thi đỗ lục sĩ. Sau đó ông được phong giữ chức trấn thủ Sơn Nam. Sau khi đánh bại các phe phái phong kiến đối lập, được vua Lê tin nhiệm thăng lên chức Thái phó, tước Quốc công, tiếp đó với tước An Hưng Vương, Mạc Đăng Dung đã phế bỏ nhà Lê.

– Năm 1540, Mạc Đăng Dung đã run sợ trước họa xâm lược của nhà Minh, ông đã cùng với 40 viên quan lên tận cửa Nam Quan nộp sổ sách và cắt 5 động ở Đông Bắc vốn đã được sáp nhập vào Đại Việt thời Lê sơ để trả lại nhà Minh và nhà Minh đã phong chức An Nam đô thống sứ cho Mạc Đăng Dung.

GV giới thiệu hình 42. Di tích thành nhà Mạc ở Lạng Sơn với HS.

Hỏi

– Em cho biết nguyên nhân chủ yếu dẫn đến sự sụp đổ của nhà Lê và em có nhận xét gì về vương triều nhà Mạc.

Trả lời

GV chia lớp thành các nhóm (theo tổ) để thảo luận câu hỏi này, sau đó các nhóm trình bày trước lớp quan điểm của nhóm mình. Cuối cùng GV tổng kết.

GV tổng kết :

+ Nguyên nhân chủ yếu dẫn đến sự sụp đổ của nhà Lê sơ :

– Vua quan ăn chơi sa đọa, không lo triều chính, nhân dân đói khổ nổi dậy khắp nơi, các phe phái phong kiến tranh chấp quyền lực → Triều đình rối ren và dẫn đến sụp đổ.

+ Đánh giá nhà Mạc

– có một số biện pháp để ổn định tình hình đất nước, nhưng lại run sợ trước họa ngoại xâm, dẫn đến đầu hàng nhà Minh. Cho nên nhà Mạc bị mất lòng tin đối với nhân dân → khủng hoảng và sụp đổ.

GV yêu cầu HS đọc SGK mục 2 và đặt câu hỏi :

– Em hãy trình bày về tình hình nước ta thế kỉ

Trả lời

+ Sau khi Nhà Mạc đầu hàng nhà Minh, nhân dân ta đã mất lòng tin

2. Đất nước bị chia cắt

a) Chiến tranh Nam – Bắc triều

+ Sau khi nhà Mạc đầu

<p>XVI – XVIII, đất nước bị chia cắt như thế nào ?</p>	<p>đối với nhà Mạc, một số quan lại cũ của nhà Lê không chấp nhận chính quyền nhà Mạc, đứng đầu là Nguyễn Kim. Họ đã nêu danh nghĩa “Phù Lê, diệt Mạc”, nổi dậy ở vùng Thanh Hoá, sử cũ gọi đó là Nam triều để phân biệt với Bắc triều của nhà Mạc.</p> <p>+ Chiến tranh Nam – Bắc triều đã bùng nổ, kéo dài đến cuối thế kỉ XVI.</p> <p>+ Triều Mạc bị lật đổ, đất nước bước đầu được thống nhất trở lại.</p>	<p>hàng nhà Minh, một số quan lại cũ của nhà Lê đứng đầu là Nguyễn Kim đã nổi dậy ở Thanh Hoá với danh nghĩa “Phù Lê, diệt Mạc”.</p> <p>+ Chiến tranh Nam – Bắc triều bùng nổ đến cuối thế kỉ XVI.</p> <p>+ Cuối cùng nhà Mạc (Bắc triều) sụp đổ, Nam triều thắng thế, đất nước bước đầu thống nhất trở lại.</p>
--	--	--

GV minh hoạ thêm

- Sau khi Mạc Đăng Dung cướp ngôi nhà Lê, nhiều cựu thần nhà Lê đã phản ứng kịch liệt.
- Năm 1530, Lê Ý cùng nhiều bộ tướng đã nổi dậy ở Thanh Hoá chống lại nhà Mạc. Quân 2 bên đánh nhau dữ dội, đến đầu năm sau Lê Ý bị giết. Tiếp đó, Lê Công Uyên lại nổi dậy kế tục sự nghiệp của Lê Ý ở Thanh Hoá.
- Đầu năm 1532, Nguyễn Kim đã tôn một người con của Lê Chiêu Tông tên là Ninh lên làm vua, nhiều cựu thần nhà Lê hưởng ứng. Một triều đình mới của nhà Lê được hình thành ở Thanh Hoá, sử cũ gọi là Nam triều.
- Năm 1545 Nam triều làm chủ một vùng từ Thanh Hoá vào Nam, nhưng cũng năm này, Nguyễn Kim bị một hàng tướng nhà Mạc giết chết, quyền lực của Nam triều rơi vào tay Trịnh Kiểm (con rể của Nguyễn Kim).

<p><i>Hỏi</i></p> <p>– Em hãy trình bày về cuộc chiến tranh Trịnh – Nguyễn.</p>	<p><i>Trả lời</i></p> <p>– Nguyên nhân của cuộc chiến tranh Trịnh - Nguyễn.</p> <p>– Năm 1545, Nguyễn Kim chết, con rể là Trịnh Kiểm lên thay, nắm toàn bộ binh quyền, người con thứ của Nguyễn Kim là Nguyễn Hoàng xin được vào trấn thủ đất Thuận Hoá. Đất Thuận Hoá trở thành nơi dấy nghiệp của họ Nguyễn.</p> <p>+ Sau khi thế lực của họ Nguyễn mạnh lên, chiến tranh Trịnh Nguyễn đã kéo dài từ 1627 đến 1672 không phân thắng bại.</p> <p>Hai bên phải giáng hoà với nhau, lấy sông Gianh làm giới tuyến, đất nước bị chia làm hai : Đàng Ngoài và Đàng Trong với 2 chính quyền riêng biệt.</p> <p>+ Tình trạng đất nước bị chia cắt kéo dài đến cuối thế kỉ XVIII, gây hậu quả hết sức nặng nề với đất nước.</p>	<p><i>b) Chiến tranh Trịnh – Nguyễn</i></p> <p>* Nguyên nhân :</p> <p>+ Năm 1545, Nguyễn Kim chết, quyền lực rơi vào tay Trịnh Kiểm, họ Trịnh tìm cách diệt thế lực nhà Nguyễn để độc quyền thống trị.</p> <p>+ Nguyễn Hoàng đã vào Thuận Hoá gây dựng thế lực nhà Nguyễn.</p> <p>→ Hai thế lực : Trịnh – Nguyễn tìm cách tiêu diệt lẫn nhau.</p> <p>* Diễn biến :</p> <p>– Chiến tranh Trịnh – Nguyễn kéo dài từ 1627 đến 1672, không phân thắng bại.</p> <p>– Cuối cùng 2 bên phải giáng hoà, lấy sông Gianh làm ranh giới, đất nước bị chia cắt : Đàng Ngoài, Đàng Trong cho đến cuối thế kỉ XVIII.</p>
---	---	--

GV minh hoạ thêm

Sau khi Trịnh Kiểm nắm quyền hành Nam triều, để trừ hậu hoạ, Trịnh Kiểm đã giết Nguyễn Uông (con trai cả của Nguyễn Kim). Người con trai thứ của Nguyễn Kim là Nguyễn Hoàng xin với Trịnh Kiểm (anh rể) được vào trấn thủ đất Thuận Hoá.

– Năm 1558, Nguyễn Hoàng bắt đầu vào xây dựng cơ nghiệp của nhà Nguyễn ở Thuận Hoá.

– Năm 1627, lấy cớ họ Nguyễn không chịu nộp thuế, họ Trịnh đem quân đánh Thuận Hoá. Chiến tranh Trịnh – Nguyễn bắt đầu.

Trong gần nửa thế kỉ, hai bên đánh nhau 7 lần vào các năm : 1627, 1630, 1643, 1648, 1655 – 1660 và 1672, không phân thắng bại. Cuối cùng, 2 bên phải giảng hoà, lấy sông Gianh làm ranh giới Đàng Trong và Đàng Ngoài (GV dùng bản đồ Việt Nam chỉ ranh giới sông Gianh cho HS nhận biết vị trí).

– Nguyên nhân nào dẫn đến sự chia cắt đất nước ta từ đầu thế kỉ XVI đến cuối thế kỉ XVIII.	GV hướng dẫn HS thảo luận vấn đề này theo nhóm, sau đó các nhóm trình bày ý kiến của nhóm mình trước lớp. Cuối cùng GV tổng kết thảo luận.	+ Nguyên nhân của sự chia cắt đất nước là các thế lực phong kiến tranh giành quyền lực lẫn nhau, khi chế độ phong kiến Lê sơ sụp đổ. – Điều này phản ánh sự suy thoái của chế độ quân chủ chuyên chế.
--	--	--

GV tổng kết thảo luận

– Từ đầu thế kỉ XVI, do sự phát triển của giai cấp địa chủ phong kiến đã làm cho chế độ quân chủ chuyên chế suy yếu, các thế lực phong kiến gia tăng, nhà Lê sụp đổ → Các thế lực phong kiến tranh giành quyền lực, chiến tranh phong kiến bùng nổ.

GV yêu cầu HS đọc SGK mục 3 và đặt câu hỏi. – Em hãy trình bày về nhà nước phong kiến ở Đàng Ngoài.	<i>Trả lời</i> + Từ cuối thế kỉ XVI, nhà nước phong kiến Nam triều chuyển về Thăng Long, được xây	3. Nhà nước phong kiến ở Đàng Ngoài + Từ cuối thế kỉ XVI, nhà nước phong kiến Nam triều chuyển về
--	--	---